

سال سیزدهم، شماره‌ی ۴۲
تابستان ۱۳۹۲، صفحات ۱۴۸-۱۲۷

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی

حسین فراهانی^۱
زهرا اصدقی سراسکانرود^۲

بررسی تاثیر شبکه جمع آوری شیر بر توسعه نواحی روستایی و تقویت پیوندهای اقتصادی، اجتماعی سکونتگاههای روستایی_ شهری، نمونه موردی: بخش مرکزی شهرستان هشترود

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۰۹/۱۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۰۲/۱۸

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی اثرات شکل گیری شبکه تولید و جمع آوری شیر بر توسعه روستایی و افزایش سطح رفاه روستاییان و تقویت پیوندهای روستایی-شهری انجام گرفته است. برای بررسی این موضوع از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی استفاده شده است و برای گردآوری اطلاعات از دو روش اسنادی و پیمایش میدانی بهره گرفته شده است. در پیمایش میدانی از ابزار مشاهده و مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از نخبگان روستایی، شیرآوران، ایستگاه‌ها و مراکز جمع آوری شیر استفاده شده است و داده ها و اطلاعات لازم از جامعه آماری از طریق نمونه گیری مطبق از ۴۲ روستای بخش مرکزی شهرستان هشترود به دست آمده است. به منظور تحلیل داده‌ها، از نرم افزارهای SPSS و Excel و آمارهای توصیفی و برای آزمون فرضیه تحقیق از آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون استفاده شده است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که ایجاد زیر ساخت‌ها و امکانات برای جمع آوری، فرآوری و بازاریابی محصولات لبنی پیش نیاز اساسی برای توسعه فعالیت‌های لبنی و زمینه ساز افزایش سطح رفاه و توسعه اقتصادی و تعادل بخشی و بهبود مناسبات شهر و روستا می‌باشد. لذا در راستای تنوع بخشی به درآمدهای حاصل از بخش کشاورزی، توجه به

E-mail: farahani1354@gmail.com

E-mail: Sehand.zhf@gmail.com

۱- عضو هیات علمی گروه جغرافیای دانشگاه زنجان

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه زنجان

چگونگی تولیدات دامی بویژه فرآورده‌های شیر و محصولات این بخش، همراه با کاهش هزینه‌های تولید می‌تواند به افزایش درآمدها و سطح رفاه روستائیان و ایجاد اشتغال و تنوع شغلی و در نهایت به پایداری اقتصادی منجر شود و به بهبود مناسبات اقتصادی شهر و روستا در راستای حفظ منافع تولید کنندگان خرد روستایی از یک سو و تامین احتیاجات غذایی جامعه شهری به شکل مناسب از سوی دیگر یاری رساند.

کلید واژه ها: شبکه، توسعه روستایی، پیوندهای روستایی-شهری، هشترود.

مقدمه

یکی از مسائل و چالش‌های عمده در فرایند توسعه پایدار روستایی عدم وجود تنوع شغلی و درآمدی و نبود درآمدهای خارج از مزرعه است که باعث وابستگی شدید روستائیان به درآمدهای زراعی و گاهی اوقات باعث عدم پایداری اقتصادی و درآمدی خانوارها در اکثر مناطق روستایی شده است. پیوندهای مکانی - فضایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و ارزشی به واسطه جریان مردم، پول، اطلاعات، کالا، فن آوری و غیره ایجاد شده است (تقی زاده، ۱۳۸۳، ص ۱۷) در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی می‌تواند با شکل‌گیری شبکه‌های مختلف منطقه‌ای از طریق ایجاد روابط پایدار و منظم میان سکونتگاه‌های شهری و روستایی به عنوان راه‌حلی جهت ایجاد تنوع اقتصادی در نواحی روستایی مطرح گردد. در این میان پیوندهای روستایی - شهری در عرصه اقتصاد ناحیه‌ای از یک سو در برگیرنده جریان محصولات کشاورزی و سایر تولیدات از سوی روستائیان به بازارهای شهری و از سوی دیگر، زمینه‌ساز جریان کالاهای صنعتی از مراکز شهری به سوی سکونتگاه‌های روستایی از طریق جریان‌های فضایی است. لذا در راستای تنوع بخشی به درآمدهای حاصل از بخش کشاورزی، توجه به چگونگی تولیدات دامی بویژه شیر و فرآورده‌های لبنی و نیز چگونگی شکل‌گیری و اثر بخشی شبکه‌های جدید تولید و جمع-آوری شیر و تاثیرگذاری آن بر افزایش سطح رفاه روستائیان، ایجاد اشتغال و تنوع شغلی و در نهایت پایداری اقتصادی و تقویت پیوندهای بین سکونتگاهی حایز اهمیت است. دامداری بعد از زراعت نقش مهمی در درآمدزایی و ایجاد اشتغال برای جامعه روستایی به طور اخص و برای کل اقتصاد جامعه به طور اعم دارا می‌باشد. شیر به عنوان یکی از فرآورده‌های دامی از مهم ترین مواد غذایی در تمام جوامع به شمار می‌آید و نقش مهمی را در اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی بازی می‌کند. لذا شناخت قابلیت‌های تولید این محصول و برنامه‌ریزی در راستای افزایش تولید و کاهش هزینه‌ها و ایجاد شبکه منظم و بهینه برای جمع‌آوری آن از اهمیت بسزایی برخوردار است و با ایجاد اشتغال و افزایش تولید و درآمد، بکارگیری و بهبود امکانات و تسهیلات مورد نیاز

می‌تواند زمینه‌ساز تسریع روند توسعه روستایی گردد و با ایجاد جریان‌ات مناسب اقتصادی و اجتماعی اعم از جریان‌ات مالی، کالا، سرمایه، آموزش و اطلاعات و فناوری باعث تعادل در مناسبات روستایی شهری و ارتقای سطح رفاه جامعه روستایی از یک سو و برآوردن احتیاجات جامعه شهری در زمینه فرآورده‌های لبنی از سوی دیگر گردد. به سخن دیگر پیوندهای روستایی - شهری در یک ناحیه زمینه‌ساز شکل‌گیری شبکه‌ی استخراج مازاد محصولات کشاورزی و سایر تولیدات روستایی به طرف مراکز مصرف و بازارهای شهری و نیز عرضه کالاهای صنعتی و ارایه‌ی خدمات بهداشتی، آموزشی و اداری از شهرها به روستاها است. لذا شناسایی اثرات پیوندهای مکانی - فضایی موجود و چگونگی اثر گذاری آن بر سطح توسعه و رفاه جامعه روستایی و شهری و به تبع آن شناخت قابلیت‌های تولید این محصول و برنامه‌ریزی در راستای افزایش تولید و کاهش هزینه‌ها می‌تواند از اهمیت بسزایی برخوردار باشد. در این میان، اصلاح روابط و تقویت پیوندهای روستایی-شهری و از آن طریق برقراری مناسبات بهترین تولیدکنندگان روستایی و بازارهای شهری می‌تواند به طور جدی کارساز باشد. در این ارتباط، ایجاد زیر ساخت‌های مناسب بازاریابی که بتواند تولیدکنندگان روستایی را به بازارهای شهری پیوند دهد، می‌تواند نه تنها میزان تولید شیر را افزایش دهد، بلکه زمینه‌ساز افزایش سطح درآمد و ارتقاء سطح زندگی روستاییان گردد (سعیدی و عزیزپور، ۱۳۸۳، ص، ۳۶).

اهداف اصلی این پژوهش شامل بررسی نقش شبکه تولید و جمع‌آوری شیر در توسعه روستایی، بهبود مناسبات و روابط روستایی - شهری در کنار آن چگونگی بهره‌وری بهینه از امکانات موجود و نیز شناسایی مشکلات و تنگناهای موجود در شبکه تولید و جمع‌آوری شیر بوده است. در راستای این اهداف فرضیه اصلی تحقیق به شکل زیر صورت بندی گردید: شکل‌گیری شبکه‌ی تولید و جمع‌آوری شیر باعث ارتقای نسبی سطح توسعه، گسترش رفاه روستاییان و تقویت پیوندهای بین سکونتگاهی اعم از روستایی و شهری در شهرستان هشتگرد شده است.

مبانی نظری

بیشتر بحث‌های توسعه در چهل سال گذشته روی تغییر روابط بین کشاورزی و صنعت و تخصیص صحیح سرمایه-گذاری بین این دو بخش متمرکز شده است. به طور سنتی هدف‌گذاری سیاست‌ها در رشد اقتصادی دو رویکرد متفاوت را دنبال می‌کند:

اولین رویکرد به نفع سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، به فراهم آوردن مازاد ضروری برای توسعه‌ی شهری است. در حالی که در رویکرد دوم رشد شهر و صنعت پیش نیاز برای یک بخش کشاورزی مدرنیته و تولید مدار است. تاثیر نسبی این فرضیات نظری یا تئوریک در طول زمان دچار تغییر شد (Cecilia Tacoli, 1998, p: 152). در دهه ۱۹۷۰ با شکست سیاست‌های مراکز رشد و تغییر عمده در پارادیم‌های توسعه، پارادیم توسعه یکپارچه روستایی به عنوان راهبردی مناسب به نظر می‌رسید که باتمایل اندک به نقش مراکز شهری بر تغییرات کشاورزی در اقتصاد روستاها تمرکز داشته است. نتایج ناامیدکننده‌ی راهبردهای بخشی، تغییرات عمده‌ای در سیاست‌های اقتصاد کلان و در اقتصاد جهانی به ارمغان آورد و همراه با سایر تغییرات دیگر باعث شد تا در امور برنامه‌ریزی، پیوندهای شهری - روستایی در کانون توجه و علایق راهبردهای تصمیم‌سازان قرار گیرد. اولین دلیل این مدعا در ارتباط با افزایش رواج توسعه‌ی بازار مبنای و تاکیدشان بر تولیدات کشاورزی صادرات محورا است که متکی بر پیوندهای اقتصادی کارا می‌باشد که تولیدکنندگان را با بازارهای بیرون مرتبط می‌کند. فرض بر این است که دستیابی به بازارهای خارجی پتانسیل تقاضا را برای تقاضای موثر تغییر می‌دهد که به نوبه‌ای خود تولیدات محلی را تقویت می‌کند. رشد درآمد در بخش کشاورزی به نوبه‌ای خود منجر به افزایش تقاضا برای خدمات و کالاهای ساخته شده خواهد شد. با این دیدگاه به نظر می‌رسد شهرهای کوچک نقش کلیدی در اتصال پسرکرانه‌های روستای خودشان به بازارهای داخلی و بین‌المللی و فراهم کردن فرصت‌های اشتغال در خارج از مزرعه برای روستائیان و گسترش پایه‌های اقتصاد محلی را دارند (منبع پیشین، ص ۱۵۴).

تبادل کالا بین نواحی شهر و روستا به عنوان یک عنصر ضروری برای حلقه‌های ارتباطی در روابط شهر و روستا است و بیشترین سیاست‌های فضایی، کنش متقابل بازار را به عنوان یک فاکتور مهم در توسعه‌ی نواحی روستایی در نظر می‌گیرد و روندهای جهانی را به سوی راهبردهای بازار محور منعکس می‌کند. با این دیدگاه سرمایه‌گذارهای دولتی در تولیدات مرتبط با زیر ساخت‌ها (انرژی بهتر، دسترسی به آب و حمل و نقل) می‌تواند برای جبران عیوب بازار باشد که ریشه‌های عدم تعادل ناحیه‌ای هستند و صادرات محصولات کشاورزی به عنوان مهم‌ترین مزیت قابل مقایسه‌ی کشورهای جهان سوم در بازارهای جهانی است و تاکید آن بر کارایی روابط اقتصادی است که می‌تواند تولیدکنندگان را به بازارهای داخلی و خارجی متصل کند. مدل چرخشی ویرتوس^۱ توسعه‌ی روستا و شهر را به صورت زیر خلاصه می‌کند:

«خانوارهای روستایی بیشتر درآمد خود را از تولید کالاهای کشاورزی به دست می‌آورند و بازارهای غیر محلی تقاضا برای غذا و دیگر محصولات مصرفی ایجاد می‌کند. این موضوع منجر به ایجاد شغل‌های خارج از مزرعه و

تنوع بخشی به فعالیت‌های شهری بویژه در نواحی کوچک شهری می‌شوند که نزدیک به نواحی تولیدات کشاورزی هستند و به نوبه خود نیروی کار اضافی روستا را جذب و افزایش تقاضا برای تولیدات روستا و ترقی بهره‌بری کشاورزی و درآمد روستایی را ایجاد می‌کند» (Cecilia Tacoli, 1998, p: 156).

مواد و روش‌ها

روش انجام این تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد روش گردآوری اطلاعات با توجه به ماهیت مطالعه به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. برای دستیابی به اهداف مورد نظر پژوهش، سه پرسشنامه طراحی شده است که عبارتند از: پرسشنامه روستا، پرسشنامه شیرآوران و پرسشنامه مراکز جمع‌آوری. جامعه آماری تحقیق شامل روستاهای واقع در بخش مرکزی شهرستان هشتروند، مراکز جمع‌آوری شیر و شیرآوران در این بخش می‌باشد که ابتدا با استفاده از فرمول کوکران^۱ و شارپ^۲ به تعیین حجم نمونه برای روستاها پرداخته شده و مراکز جمع‌آوری شیر همراه با شیرآوران به صورت تمام شماری مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. بخش مرکزی شهرستان هشتروند از لحاظ اداری - سیاسی، ۴ دهستان علی آباد، قرانقو، سلوک و کوهسار را در بر می‌گیرد. این ناحیه از سمت شمال با شهرستان بستان آباد و از شرق با شهرستان میانه و از جنوب با شهرستان چاراویماق از غرب نیز با شهرستان مراغه هم جوار می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی، استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۵).

تعداد نمونه‌های محاسبه شده با توجه به فرمول تصحیح شده کوکران ۴۲ روستا می‌باشد که با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده، روستاها به گونه‌ای انتخاب شدند که با سهم و درصد فراوانی هر کدام از دهستان‌های چهارگانه بخش مرکزی شهرستان هشتروند متناسب باشند. بر اساس برآورد به عمل آمده سهم هر کدام از دهستان‌های فوق از ۴۲ روستای نمونه عبارتند از:

دهستان سلوک: ۱۳ روستا (۱۳.۳٪) معادل ۶ روستای نمونه؛ دهستان علی آباد: ۲۲ روستا (۲۲.۷٪) معادل ۱۲ روستا؛ دهستان قرانقو: ۴۷ روستا (۴۸٪) معادل ۱۸ روستا؛ دهستان کوهسار: ۱۶ روستا (۶.۴٪) معادل ۶ روستا. سپس با استفاده از شیوه‌های آمار توصیفی و استنباطی و آزمون‌های آماری مناسب نظیر آزمون رتبه - علامت ویلکاکسون به

2- Cochran

3- Sharp

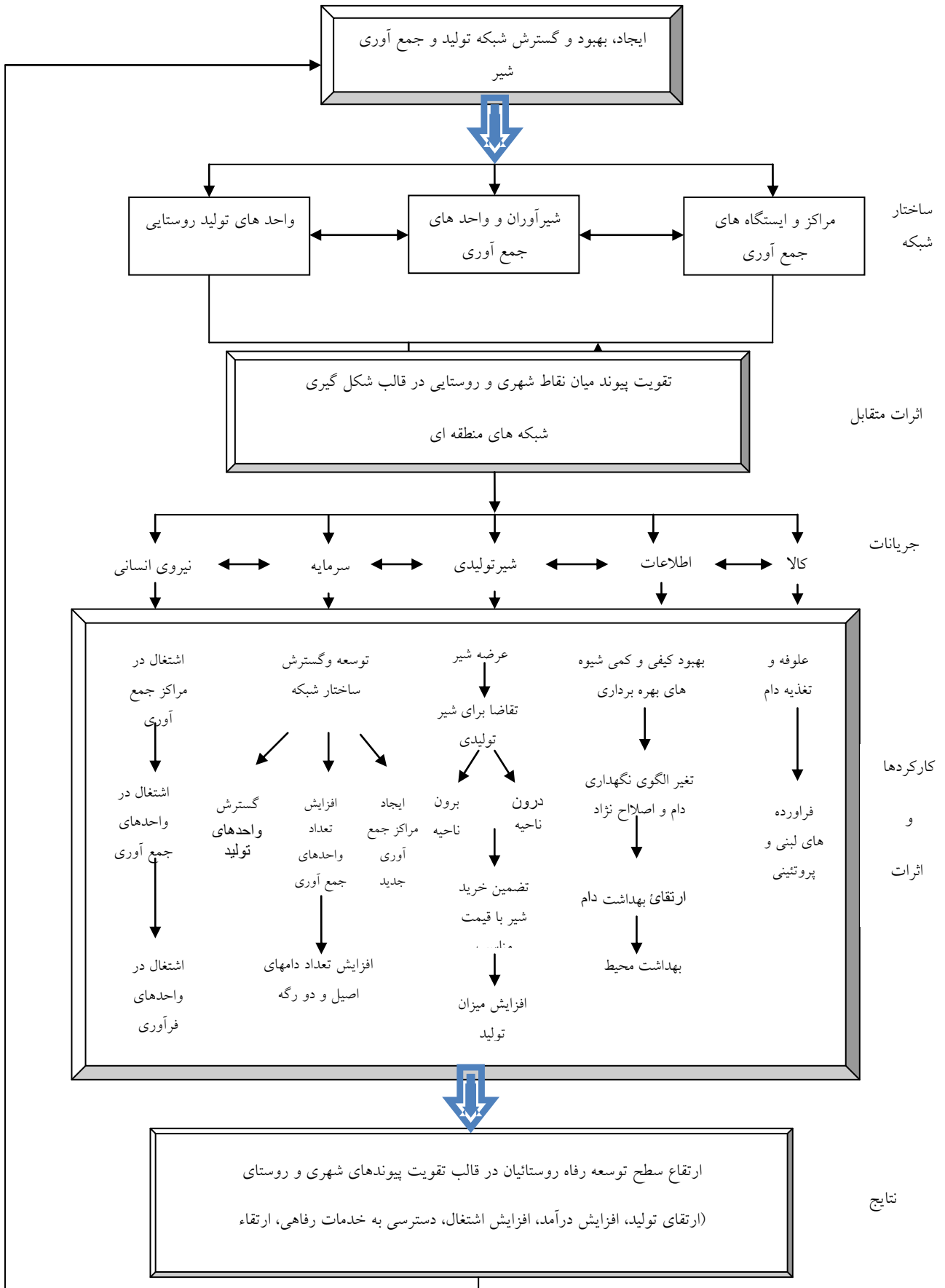
تجزیه و تحلیل کمی اطلاعات پرداخته شد در این راستا برای انجام تحلیل‌ها و آزمون‌های آماری از نرم افزار SPSS و Excel استفاده شده است.

متغیرهای تحقیق

با توجه به فرضیه تحقیق، شبکه تولید و جمع‌آوری شیر به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است این متغیر با معیارهای فضایی اجتماعی و اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته است. این معیارها و شاخص‌ها معرف مفهوم پیوندهای روستایی _ شهری است. متغیر وابسته این پژوهش شامل پیوندهای بین سکونتگاهی و سطح توسعه و رفاه روستایی است که در ابعاد اقتصادی (افزایش اشتغال و سطح درآمد حاصله از دامداری و سرمایه گذاری در تولیدات دامی)، محیطی (بهبود بهداشت محیط، بهبود جایگاه دام، سیستم دفع فاضلاب و زباله و جمع‌آوری فضولات دامی) و فضایی (میزان بهره‌مندی از ایستگاه جمع‌آوری شیر و پراکنش فضایی آن‌ها)، کالبدی (دسترسی به خدمات، استفاده از امکانات و تسهیلات رفاهی و تولیدی) و چگونگی پیوندهای شهر و روستا و روابط عملکردی بین مراکز جمع‌آوری و فرآوری و نقاط روستایی (تعداد نقاط روستایی تحت پوشش، تعداد مراکز جمع‌آوری شیر، تعداد شیرآوران، میزان تولید شیر، قیمت خرید شیر و نحوه پرداخت) قابل بررسی و ارزیابی است.

یافته‌ها

به طور کلی یافته‌های تحقیق در سه بخش عمده ساختار شبکه، یافته‌های مرتبط با سطح توسعه و رفاه و چگونگی روابط عملکردی در زمینه روابط اقتصادی و پیوندهای بین سکونتگاه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ساختار شبکه‌ی تولید و جمع‌آوری شیر در ناحیه مورد مطالعه متشکل از اجزای زیر است:

شکل شماره ۱- مدل تحلیلی شبکه جمع آوری شیر و تاثیر آن بر ارتقای پیوندهای روستایی- شهری

الف) واحدهای تولید روستایی

هر چند شکل غالب واحدهای بهره‌برداری و تولید روستایی، واحدهای کوچک خانوادگی است، به تبعیت از اثرگذاری عوامل مختلف، ساختار دامداری در سطح سکونتگاه‌های روستایی ناحیه، هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی، متفاوت است. بررسی تعداد بهره‌برداری‌های دارای گاو شیری و میزان تولید شیر روزانه در شهرستان هشتگرد و دهستان‌های تابعه (جدول ۱) نشان می‌دهد که از تعداد ۴۲۰۰ بهره‌بردار شهرستان هشتگرد، ۲۴۹۱ بهره‌بردار برای بخش مرکزی و ۸۳ بهره‌بردار برای شهر هشتگرد می‌باشد. در بخش مرکزی شهرستان نیز ۴۶۶ بهره‌بردار متعلق به دهستان سلوک و ۴۶۹ بهره‌بردار متعلق به دهستان علی‌آباد بوده است؛ و ۱۰۳۵ بهره‌بردار به دهستان قرانقو و ۴۳۹ بهره‌بردار به دهستان کوهسار تعلق داشته است. همچنین از کل ۳۹۳۵۵ کیلو تولید شیر، ۲۲۴۱۱ کیلو به بخش مرکزی اختصاص دارد. از کل تولید شیر روزانه در بخش مرکزی ۹۴۴ کیلو به شهر هشتگرد، ۴۲۹۲ کیلو به دهستان سلوک، ۳۱۸۰ کیلو شیر به دهستان علی‌آباد، ۱۲۲۷۶ کیلو برای دهستان قرانقو و ۳۲۱۱ کیلو شیر به دهستان کوهسار اختصاص دارد. براساس یافته‌های میدانی، متوسط سرانه تولید شیر یک دام بزرگ بومی در واحدهای کوچک خانوادگی برابر با ۴ کیلوگرم در روز است. همچنین متوسط سرانه تولید شیر یک دام بزرگ اصیل برابر با ۲۰ کیلوگرم در روز و متوسط سرانه تولید شیر یک دام بزرگ دورگه برابر با ۱۰ کیلوگرم در روز است که این میزان با دخالت عواملی همچون دوره زمانی، مثلاً زمان زایمان یا فصل سرد سال و نیز نژاد دام، نوع علوفه و نحوه تغذیه نوسان می‌پذیرد؛ بنابراین میزان تولید سرانه در سطح واحدهای موجود در روستاهای ناحیه با تفاوت‌های همراه است.

جدول ۱- تعداد بهره‌برداری‌های دارای گاو شیری و میزان تولید شیر روزانه در شهرستان هشتگرد و دهستان‌های تابعه

شرح	تعداد بهره‌بردار	تعداد گاو شیردوشی شده در روز	تولید شیر روزانه گاو
شهرستان هشتگرد	۴۲۰۰	۱۱۰۸۶	۳۹۳۵۵
بخش مرکزی	۲۴۹۱	۶۳۱۳	۲۲۴۱۱
شهر هشتگرد	۸۳	۲۶۶	۹۴۴
دهستان سلوک	۴۶۶	۱۲۰۹	۴۲۹۲
دهستان علی‌آباد	۴۶۹	۱۰۶۰	۳۱۸۰
دهستان قرانقو	۱۰۳۵	۲۷۹۰	۱۲۲۷۶
دهستان کوهسار	۴۳۹	۹۸۸	۳۲۱۱

منبع: مرکز آمار ایران، سرشماری کشاورزی، شهرستان هشتگرد، ۱۳۸۲؛ جهاد کشاورزی شهرستان هشتگرد، معاونت امور دام.

ب) مراکز جمع‌آوری شیر

مراکز جمع‌آوری شیر مکان‌های ثابتی هستند که از امکانات خنک کردن شیر برخوردار بوده، شیر تولیدی دامداران را جمع‌آوری نموده و پس از سرد کردن به واحدهای فرآوری تحویل می‌دهند. به طور کلی حوزه فعالیت در ایستگاه-ها و مراکز جمع‌آوری را می‌توان به دو حوزه فعالیت عمده تفکیک نمود که عبارتند از: حوزه فعالیت شیرآوران و حوزه فعالیت خود مراکز جمع‌آوری شیر.

شیرآوران

شیرآوران واسطه‌هایی هستند که به جمع‌آوری شیر تولیدی خانوارهای روستایی و تحویل آن به واحدهای فرآوری مواد لبنی و ایستگاه‌های جمع‌آوری شیر می‌پردازند. حدود ۱۵ نفر شیرآور در بخش مرکزی مشغول به کار هستند که تعداد دفعات مراجعه آنها به مرکز اوایل صبح و اواخر عصر می‌باشد. شیرآوران به طور معمول از هر کیلوگرم شیر جمع‌آوری شده بین ۲۰۰ تا ۲۵۰ ریال عایدی دارند که زمان اخذ مطالبه به صورت روزانه است. با توجه به اینکه هر شیرآور در هر دور جمع‌آوری ممکن است حداقل ۳۰۰ تا ۴۰۰ کیلو شیر جمع‌آوری کند، هزینه حمل و نقل به ازای هر دور جمع‌آوری شیر حداقل ۷ تا ۹ هزار تومان است. ساعات کاری جمع‌آوری و تحویل شیر به ایستگاه با توجه به مراجعه به چند روستا به طور متوسط ۳ تا ۴ ساعت می‌باشد که متوسط زمان توقف در هر روستا با توجه به تعداد خانوارهای تحت پوشش بین ۳۵ تا ۴۵ دقیقه و بیشتر است. شیر جمع‌آوری شده در همان روز به مراکز تحویل داده می‌شود (پیمایش میدانی، ۱۳۸۹).

مراکز جمع‌آوری شیر

بخش مرکزی شهرستان هشتگرد دارای چهار مرکز جمع‌آوری شیر می‌باشد که به طور سنتی اقدام به جمع‌آوری شیر از روستاهای اطراف می‌کنند. اولین مرکز جمع‌آوری شیر در خود شهرستان هشتگرد است که از ۴۲ روستای مورد مطالعه ۱۴ روستا را تحت پوشش خود دارد. شیر جمع‌آوری شده در سه مرکز دیگر به این مرکز آورده می‌شود و از این مرکز به مرکز صنعتی چپینی که در ۱۲ کیلومتری این شهرستان است فرستاده می‌شود. یکی دیگر از مراکز جمع‌آوری شیر در بخش مرکزی، روستای ذوالبین است که از ۴۲ روستای نمونه ۹ روستا را زیر پوشش خود دارد. ظرفیت جمع‌آوری در این مرکز ۴ تن می‌باشد. مرکز مورد مطالعه دیگر ینگجه می‌باشد که این مرکز از روستاهای

مورد مطالعه ۵ روستا را تحت پوشش خود دارد. ظرفیت جمع‌آوری این مرکز ۳ تن در روز است. از دیگر مراکز بخش مرکزی، مرکز اکوزگبندی واقع در دهستان کوهسار است که ۵ روستا از روستاهای نمونه را تحت پوشش داشته و ظرفیت جمع‌آوری آن ۳ تن در روز است.

ج) واحدهای صنعتی:

این شهرستان دارای یک مرکز صنعتی است که اخیراً شروع به کار کرده است و در روستای چپینی قرار دارد. این مرکز نیز از روستاهای مورد مطالعه ۴ روستا را مستقیماً تحت پوشش دارد این واحد بخشی از شیر مورد نیاز خود را از افراد شیرآور مستقل و بخشی را از مراکز یا سکوها تامین می‌کند و به این ترتیب، از لحاظ عملکردی با روستاهای موجود در شبکه پیوند می‌خورد. قبل از احداث این مرکز شیر جمع‌آوری شده در ایستگاه‌ها توسط شیرآوران به خارج از ناحیه تحویل داده می‌شد. با توجه به پرسش نامه مراکز جمع‌آوری شیر، نحوه جمع‌آوری شیر در این مراکز بیشتر توسط شیرآوران صورت می‌گیرد. قیمت خرید شیر ۳۷۰ تا ۳۸۰ تومان است که زمان پرداخت مطالبه به صورت ماهانه و نقدی می‌باشد. هزینه جمع‌آوری شیر به ازای هر کیلو ۲۵۰ تا ۳۵۰ ریال است. همچنین تعداد افراد شاغل در مراکز ۳ نفر است که شامل مدیر، مسئول آزمایشگاه و راننده است که میزان پرداخت کارمزد به نیروی شاغل بین ۳۵۰ تا ۴۵۰ تومان متغیر است. با توجه به یافته‌های میدانی مهم ترین هزینه‌های مراکز در جمع‌آوری شیر هزینه حمل و نقل، هزینه سرد کردن و هزینه شستشوی وسایل و سالن نگهداری شیر است. همچنین هزینه آزمایش میزان چربی، پروتئین و بار میکروبی شیر و نیز هزینه دستمزد نیروی کار از جمله دیگر هزینه‌های عمده مراکز جمع‌آوری شیر می‌باشد.

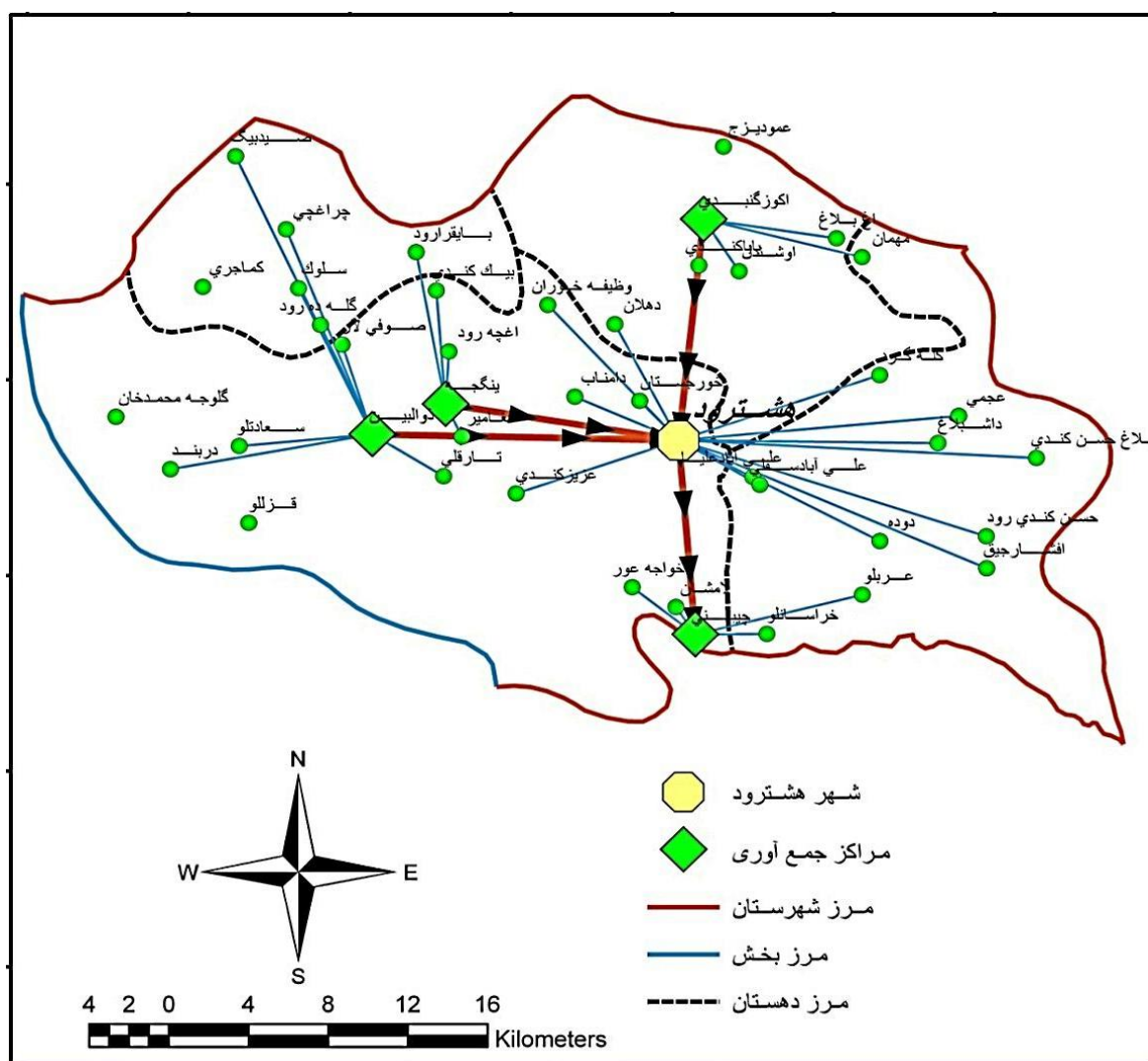
جدول ۲- تعداد روستاهای نمونه تحت پوشش مراکز جمع‌آوری شیر و میزان تولید شیر روزانه در آنها

نام مراکز	تعداد روستاهای تحت پوشش	ظرفیت اسمی مرکز به تن	میزان شیر تولیدی روستاهای تحت پوشش به کیلو	حداقل	حداکثر	میانگین
ذوالبین	۹	۴	۵۲۰۸	۲۵۱	۹۰۵	۵۲۸
ینگجه	۵	۳	۲۶۹۴	۳۸۰	۸۳۲	۵۳۹
اکوزگبندی	۵	۳	۱۵۸۹	۲۰	۶۴۴	۳۱۸
چپینی	۵	۱۰	۱۲۰۸	۳۶	۴۸۶	۲۴۲
هشترود	۱۴	۳	۴۷۴۳	۹۶	۷۲۶	۳۳۸
جمع	۳۸	۲۳	۱۵۴۴۲			

منبع: پیمایش میدانی، ۱۳۸۹.

از ۴۲ روستای نمونه بخش مورد مطالعه، ۴ روستای کماجری، گلوچه محمدخان، قزللو و عمودیزج با توجه به این که میزان تولید شیر زیادی دارند ولی به دلیل عدم دسترسی مناسب به مراکز شیر، تولیدی خود را به خارج از ناحیه می‌فرستند.

با توجه به جدول ۲ از ۴۲ روستای مورد مطالعه، ۳۸ روستا تحت پوشش ۵ مرکز قرار دارد. در سال ۱۳۸۸ از ۳۱۶۶۵ تن کل تولید شیر خام در سطح شهرستان، سهم تولید بخش مرکزی ۲۲۴۱۲ کیلو و کل تولید روستاهای نمونه برابر با ۱۵۴۴۲ کیلو بوده است.

شکل شماره ۲- نقشه پراکندگی مراکز جمع‌آوری شیر و روستاهای نمونه تحت پوشش آنها در بخش مرکزی شهرستان هشتروود

برای بررسی و تحلیل کارایی شبکه تولید و جمع‌آوری شیر در افزایش سطح توسعه و رفاه روستائیان، از آمارهای توصیفی که نشان‌دهنده تاثیر این شبکه در میزان درآمد، اشتغال و تسهیلات از دیدگاه روستائیان و شیرآوران استفاده شده و برای اثبات تاثیر شبکه در تقویت پیوند سکونتگاه‌ها از آزمون رتبه- علامت‌دار ویلکاکسون استفاده شد.

بررسی تاثیر تولید و فروش شیر در افزایش درآمد خانوارهای روستاهای مورد مطالعه طبق جدول ۳ نشان می‌دهد که در ۲ روستا (۴/۸ درصد) فروش شیر در افزایش درآمد خانوارها دارای تاثیر خیلی کم و در ۲ روستا (۴/۸ درصد) دارای تاثیر کم بوده است. همچنین در ۹ روستا (۲۱/۴ درصد) دارای تاثیر متوسط، در ۱۷ روستا (۴۰/۵ درصد) دارای تاثیر زیاد و در ۱۲ روستا (۲۸/۶ درصد) تاثیر خیلی زیاد داشته است. در مجموع با میانگین ۳/۸ و انحراف معیار ۱/۰۵ بر افزایش درآمد تاثیر بالایی داشته است، چرا که در بعضی روستاها ارتزاق و معیشت اصلی مردم از راه نگهداری دام و دامپروری و فراورده‌های ناشی از آن است. همچنین در خصوص تاثیر فروش شیر در ایجاد و افزایش اشتغال در روستاهای نمونه طبق جدول ۳ حاکی از این است که در ۴ روستا دارای تاثیر خیلی کم در ۱ روستا دارای تاثیر کم در ۸ روستا دارای تاثیر متوسط، در ۱۴ روستا دارای تاثیر زیاد و در ۱۵ روستا دارای تاثیر خیلی زیادی بوده است. در مجموع با میانگین ۳/۸ و انحراف معیار ۱/۲۳ بیانگر تاثیر متوسط تا زیاد بر ایجاد اشتغال بویژه در روستاهای با معیشت غالب دامداری است. شکل‌گیری شبکه تولید و جمع‌آوری شیر باعث افزایش درآمد خانوارها، افزایش تعداد دام و بهبود تغذیه دام‌ها و اصلاح جایگاه نگهداری دام‌ها و نیز سبب استفاده از طویله‌های نوساز و تهویه‌دار شده است. همچنین چگونگی تاثیر فروش شیر و درآمد حاصل از آن در افزایش استانداردهای خدماتی و رفاهی و چگونگی استفاده از امکانات و تسهیلات برای خانوارهای روستاهای نمونه از دیدگاه اعضای شورای اسلامی و دهیاران در جدول ۳ بیان شده است.

بررسی دیدگاه شیرآوران در زمینه تاثیر عضویت خانوارهای روستاهای نمونه در شبکه و فروش منظم شیر در ارتباط با افزایش تولید، افزایش ایجاد اشتغال و استفاده از امکانات رفاهی (جدول ۴) نشان می‌دهد که ۷ شیرآور معتقد به تاثیر ایجاد و گسترش شبکه در افزایش تولید زیاد بوده است. ۴ شیرآور اعتقاد به تاثیر خیلی زیاد و ۴ شیرآور به تاثیر متوسط آن بر میزان تولید شیر در روستاها اعتقاد داشته‌اند. همچنین در مورد تاثیر شبکه بر میزان ایجاد اشتغال، ۹ شیرآور (۶۰/۳ درصد) به تاثیر زیاد، ۵ شیرآور (۳۳/۳ درصد) به تاثیر متوسط و ۱ شیرآور (۶/۷ درصد) به تاثیر خیلی زیاد اشاره کرده‌اند. در این زمینه نیز با میانگین ۳/۷۳ و انحراف معیار ۰/۵۹. واحد از میانگین بیانگر تاثیر متوسط تا زیاد ایجاد شبکه بر افزایش اشتغال در سطح منطقه مورد مطالعه می‌باشد. چگونگی تاثیر شبکه بر افزایش استفاده خانوارهای روستایی بهره‌بردار از امکانات و تسهیلات از دیدگاه شیرآوران نیز در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۳- تاثیر فروش شیر در افزایش درآمد خانوارها، افزایش اشتغال و استفاده از امکانات و تسهیلات در روستاهای نمونه از دیدگاه اعضای

شورای اسلامی و دهیاران روستاهای نمونه

استفاده از امکانات و تسهیلات			افزایش اشتغال			افزایش درآمد			طیف
درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	
۹/۵	۹/۵	۴	۹/۵	۹/۵	۴	۴/۸	۴/۸	۲	خیلی کم
۳۵/۷	۲۶/۲	۱۱	۱۱/۹	۲/۴	۱	۹/۵	۴/۸	۲	کم
۷۳/۸	۳۸/۱	۱۶	۳۱/۰	۱۹	۸	۳۱	۲۱/۴	۹	متوسط
۹۰/۵	۱۶/۷	۷	۶۴/۳	۳۳/۳	۱۴	۷۱/۴	۴۰/۵	۱۷	زیاد
۱۰۰	۹/۵	۴	۱۰۰	۳۵/۷	۱۵	۱۰۰	۲۸/۶	۱۲	خیلی زیاد
	۱۰۰	۴۲		۱۰۰	۴۲		۱۰۰	۴۲	مجموع
۲/۹			۳/۸			۸/۳			میانگین
۳			۴			۴			میانه
۱/۱			۱/۲۳			۱/۰۵			انحراف معیار

جدول ۴- تاثیر ایجاد و گسترش شبکه بر میزان افزایش تولید، افزایش اشتغال و استفاده از امکانات و تسهیلات رفاهی توسط خانوارهای

بهره‌بردار روستایی از دیدگاه شیرآوران

فروش شیر در استفاده از امکانات و تسهیلات			تاثیر تولید و فروش شیر در افزایش اشتغال			تاثیر عضویت در شبکه بر میزان افزایش تولید شیر			گویه
درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	درصد	فراوانی	
۶/۷	۶/۷	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	کم
۶۰	۵۳/۳	۸	۳۳/۳	۳۳/۳	۵	۲۶/۷	۲۶/۷	۴	متوسط
۱۰۰	۴۰	۶	۹۳/۳	۶۰/۳	۹	۷۳/۳	۴۶/۷	۷	زیاد
	۰	۰	۱۰۰	۶/۷	۱	۱۰۰	۲۶/۷	۴	خیلی زیاد
	۱۰۰	۱۵		۱۰۰	۱۵		۱۰۰	۱۵	مجموع
۳/۳			۳/۷۳			۴			میانگین
۰/۶۲			۰/۵۹			۰/۷۶			انحراف معیار

بررسی تعداد و درصد روستاهای مورد مطالعه در مورد سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه دامداری و دامپروری نشان می‌دهد که در ۳۵ روستا (۸۳/۳ درصد) روستاها هیچ‌گونه سرمایه‌گذاری از جانب سازمان‌های دولتی صورت نگرفته است. تنها در ۷ روستا (۱۶/۷ درصد) سرمایه‌گذاری‌هایی در قالب ارایه وام‌های دامداری با مشارکت برخی بانک‌ها نظیر بانک کشاورزی و بانک ملی صورت گرفته است که نشان از سرمایه‌گذاری کم در این زمینه می‌باشد.

در زمینه برگزاری دوره‌های آموزشی ترویجی در خصوص توسعه دامداری و دامپروری نیز در ۲۳ روستا (۵۴/۸ درصد) هیچ‌گونه دوره آموزشی و ترویجی برگزار نشده است. در ۱۹ روستا (۴۵/۲ درصد) برخی دوره‌های آموزشی از سوی جهاد کشاورزی در زمینه‌های مختلف نظیر بهداشت دام، شیردوشی بهداشتی، چگونگی نگهداری و مراقبت از دام‌ها و غیره برگزار شده است.

برای بررسی محیط زیست روستاهای مورد مطالعه از گویه‌های مختلفی در ابعاد مختلف نظیر نحوه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی، نحوه دفع زباله و کیفیت محیط و منظر روستا استفاده شد. یافته‌های حاصل از پیمایش میدانی بیانگر وضعیت نه چندان مطلوب کیفیت محیط و منظر در روستاهای مورد مطالعه می‌باشد، به گونه‌ای که در زمینه دفع فاضلاب، از بین ۴۲ روستای نمونه، ۲۴ روستا (۵۷/۱) درصد برای دفع فاضلاب و آب‌های سطحی از چاه جذبی استفاده می‌کنند و ۱۵ روستا (۳۵/۷) درصد فاضلاب خود را به صورت سطحی دفع می‌کنند و ۳ روستا (۷/۱) درصد دارای شبکه دفع فاضلاب می‌باشند.

از جمله آلاینده‌های دیگر محیط به ویژه در مناطق مسکونی، نحوه دفع زباله می‌باشد. ۱۷ (۴۰/۵) درصد زباله‌های خود را در معابر رها می‌کنند و ۱۰ روستا (۲۳/۸) درصد زباله‌های خود را به خارج از روستا حمل می‌کنند و به صورت روباز رها می‌کنند. ۹ روستا (۲۱/۴) درصد زباله‌های خود را به خارج از روستا حمل کرده و دفن می‌نمایند و تنها ۶ روستا (۱۴/۳) درصد زباله‌های خود را امحاء و آتش می‌زنند. پس بیشتر گرایش به رهاسازی در معابر و حمل زباله به خارج از روستا دارند. از کل روستاهای مورد مطالعه ۲۰ روستا (۴۷/۶) درصد آنها را در معابر رها می‌کنند و ۱۱ روستا (۲۶/۲) درصد دارای سیستم جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی و ۱۱ روستا (۲۶/۲) درصد از چاه‌های جذبی استفاده می‌کنند.

یافته‌های تحقیق از جهت پاکیزگی محیط و منظر در روستاهای مورد مطالعه نشان داد که از ۴۲ روستای مورد مطالعه ۱۹ روستا (۴۵/۲) درصد در سطح متوسط و ۱۴ روستا (۳۳/۳) درصد در وضعیت بد و ۹ روستا (۲۱/۴) درصد در وضعیت خوبی از لحاظ پاکیزگی محیط قرار دارند چنان که ملاحظه می‌شود روستاها تقریباً در سطح متوسط می‌باشند.

روابط و پیوندهای اقتصادی قبل از عضویت در شبکه تولید و جمع‌آوری شیر نشان می‌دهد که ۲۲ روستا (۵۲/۴) درصد از ۴۲ روستای مورد مطالعه ارتباط زیادی با دیگر روستاها داشته‌اند و ۱۳ روستا (۳۱) درصد ارتباط متوسط و ۶ روستا (۱۴/۳) درصد ارتباط خیلی زیاد و ۱ روستا (۲/۴) درصد با دیگر روستاها ارتباط کمی داشته‌اند. این در حالی است که براساس یافته‌ها روابط و پیوندهای اقتصادی روستاهای مورد مطالعه بعد از عضویت در شبکه همان طور که جدول ۹ نشان می‌دهد از ۴۲ روستا مورد مطالعه، ۲۵ روستا (۵۹/۵) درصد دارای ارتباط زیاد با روستاهای همجوار و ۱۲ روستا با (۲۸/۶) درصد دارای ارتباط خیلی زیاد و ۵ روستا با (۱۱/۹) درصد دارای ارتباط متوسط با دیگر روستاها بوده‌اند. بررسی رابطه‌ای این روستاها با مرکز دهستان قبل از عضویت در شبکه نشان می‌دهد که ۲۵ روستا (۵۹/۵) درصد دارای ارتباط متوسط و ۱۶ روستا (۳۸/۱) درصد دارای ارتباط زیاد و ۱ روستا (۲/۴) درصد دارای ارتباط خیلی زیاد با مرکز دهستان بوده است؛ اما چگونگی ارتباط روستاهای نمونه با مرکز دهستان بعد از شکل‌گیری شبکه حاکی از این است که ۱۸ روستا (۴۲/۹) درصد ارتباط متوسط و ۱۹ روستا (۴۵/۲) درصد ارتباط زیاد و ۵ روستا (۱۱/۹) درصد دارای ارتباط خیلی زیاد بوده‌اند.

همچنین ارتباط این روستاها با شهر هشتروند قبل از عضویت در شبکه نشان می‌دهد که ۲۳ روستا (۵۴/۸) درصد دارای ارتباط متوسط و ۱۴ روستا (۳۳/۳) درصد دارای ارتباط زیاد و ۲ روستا (۴/۸) درصد دارای ارتباط خیلی زیاد و ۳ روستا (۷/۱) درصد دارای ارتباط کم با شهر هشتروند بوده‌اند. در حالی که بررسی رابطه این روستاها با شهر هشتروند بعد از شکل‌گیری شبکه جمع‌آوری شیر حاکی از آن است که ۲۱ روستا (۵۰) درصد دارای ارتباط خیلی زیاد و ۲۰ روستا (۴۷/۶) درصد دارای ارتباط زیاد و ۱ روستا (۲/۴) درصد دارای ارتباط متوسط بوده‌اند. چگونگی ارتباط روستاها با مرکز استان شهر تبریز قبل و بعد از عضویت در شبکه نیز در جدول ۵ آمده است.

در نهایت برای آزمون فرضیه و سنجش میزان تاثیر ایجاد شبکه تولید و جمع‌آوری شیر بر چگونگی افزایش پیوند-های بین سکونتگاهی و ارتباطات اقتصادی ناشی از آن بین روستاهای مورد مطالعه و نیز شهر هشتروند در قالب تبادل فرآورده‌ای دامی و تامین علوفه و غیره از آزمون رتبه-علامت دارویلکاکسون استفاده گردید. از جمله آزمون-های ناپارامتری که برای سنجش موقعیت یک جامعه قبل و بعد از اجرای یک پروژه و یا به عبارتی برای سنجش میزان کارایی و اثرگذاری یک پروژه در تغییر موقعیت و وضعیت یک جامعه استفاده می‌شود آزمون مک نمار و آزمون ویلکاکسون می‌باشد. آزمون مناسب برای داده‌های این تحقیق آزمون ویلکاکسون می‌باشد و مشخصه آماری

آن‌ها با توجه به تعداد نمونه‌ها با توزیع Z منطبق است. صورت‌بندی فرضیه تحقیق نیز به این گونه است که فرضیه H_0 بر عدم وجود تفاوت در دوره قبل و بعد از شکل‌گیری شبکه تولید و جمع‌آوری شیر و فرضیه H_1 بر وجود تفاوت در دوره قبل و بعد از شکل‌گیری شبکه است. نتایج به دست آمده از آزمون ویلکاکسون بر روی داده‌ها نشانگر آن است که در مورد چگونگی پیوند و ارتباط روستاهای نمونه با سایر روستاهای همجوار با توجه به سطح معنی‌داری آلفا زیر ۵ درصد ($Sig= 0.00$) فرضیه H_0 در ناحیه رد قرار گرفته و فرضیه H_1 مورد قبول واقع می‌گردد. به این معنی که پیوند و ارتباط روستاهای نمونه با دیگر روستاهای همجوار بعد از شکل‌گیری شبکه افزایش یافته و شبکه تولید و جمع‌آوری شیر در این راستا نقش مثبتی را ایفا نموده است

جدول ۵- روابط اقتصادی روستاهای نمونه با دیگر روستاهای همجوار، مرکز دهستان، هشتگرد و تبریز قبل و بعد از عضویت در شبکه

زمان	طیف گویه‌ها	رابطه با روستاهای دیگر		رابطه با مرکز دهستان		رابطه با هشتگرد		رابطه با تبریز	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
قبل از عضویت در شبکه	کم	۱	۲/۴	۰	۰	۳	۷/۱	۲۷	۶۴/۳
	متوسط	۱۳	۳۱	۲۵	۵۹/۵	۲۳	۸/۵۴	۱۴	۳۳/۳
	زیاد	۲۲	۵۲/۴	۱۶	۳۸/۱	۱۴	۳۳/۳	۱	۲/۴
	خیلی زیاد	۶	۱۴/۳	۱	۲/۴	۲	۴/۸	۰	۰
	مجموع	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰
	میانگین		۲/۷۹		۴/۲		۳۶/۲		۱/۳۸
	انحراف معیار		۰/۷۲		۰/۵۵		۰/۶۹		۰/۵۴
بعد از عضویت در شبکه	کم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۸	۱۹
	متوسط	۵	۱۱/۹	۱۸	۴۲/۹	۱	۲/۴	۲۴	۵۷/۱
	زیاد	۲۵	۵۹/۵	۱۹	۴۵/۲	۲۰	۴۷/۶	۱۰	۲۳/۸
	خیلی زیاد	۱۲	۲۸/۶	۵	۱۱/۹	۲۱	۵۰	۰	۰
	مجموع	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰	۴۲	۱۰۰
	میانگین		۴/۱۷		۲/۷		۴/۴۸		۲/۰۵
	انحراف معیار		۰/۶۲		۰/۶۸		۰/۵۵		۰/۶۶

در مورد رابطه روستاها با مرکز دهستان قبل و بعد از ایجاد شبکه جمع‌آوری شیر نتایج حاصل از آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون بر روی داده‌ها نشان می‌دهد که ضریب آلفای محاسبه شده برابر با ($Sig=۰/۰۵۸$) می‌باشد. از

آن جا که فرضیه مورد نظر یک دامنه می باشد مقدار p value را بر ۲ تقسیم می کنیم که برابر با ۰/۰۲۹ می شود که کمتر از سطح معناداری آلفا ۵ درصد می باشد. لذا می توان فرضیه H_0 را رد نمود و فرضیه H_1 مبنی بر تاثیرگذاری شبکه بر افزایش پیوند روستاها با مراکز دهستان‌ها را قبول کرد.

جدول ۶- آزمون رتبه-علامت دار ویلکاکسون بین روستاهای نمونه با سایر سکونت گاه ها

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
رابطه باروستاهای دیگر بعد از عضویت در شبکه-رابطه با روستاهای دیگر قبل از عضویت در شبکه	Negative Ranks	0(a)	.00	.00
	Positive Ranks	38(b)	19.50	741.00
	Ties	4(c)		
	Total	42		
رابطه با مرکز دهستان بعد از عضویت در شبکه-رابطه با مرکز دهستان قبل از عضویت در شبکه	Negative Ranks	6(a)	10.75	64.50
	Positive Ranks	15(b)	11.10	166.50
	Ties	21(c)		
	Total	42		
رابطه با شهر هشتروود بعد از عضویت در شبکه-رابطه با شهر هشتروود قبل از عضویت در شبکه	Negative Ranks	0(a)	.00	.00
	Positive Ranks	41(b)	21.00	861.00
	Ties	1(c)		
	Total	42		
رابطه با تبریز بعد از عضویت در شبکه-رابطه با تبریز قبل از عضویت در شبکه	Negative Ranks	4(a)	16.38	65.50
	Positive Ranks	27(b)	15.94	430.50
	Ties	11(c)		
	Total	42		

A رابطه بعد از عضویت در شبکه > رابطه قبل از عضویت در شبکه

b رابطه بعد از عضویت در شبکه < رابطه قبل از عضویت در شبکه

c رابطه بعد از عضویت در شبکه = رابطه قبل از عضویت در شبکه

Test Statistics(b)

رابطه با روستاهای دیگر بعد از عضویت در شبکه - رابطه با روستاهای دیگر قبل از عضویت در شبکه		
	-5.539(a)	Z
	.000	Asymp. Sig. (2-tailed)
رابطه با مرکز دهستان بعد از عضویت در شبکه-رابطه با مرکز دهستان قبل از عضویت در شبکه		
	-1.895(a)	Z
	.058	Asymp. Sig. (2-tailed)
رابطه با شهر هشتگرد بعد از عضویت در شبکه-رابطه با شهر هشتگرد قبل از عضویت در شبکه		
	-5.674(a)	Z
	.000	Asymp. Sig. (2-tailed)
رابطه با تبریز بعد از عضویت در شبکه-رابطه با تبریز قبل از عضویت در شبکه		
	-3.798(a)	Z
	.000	Asymp. Sig. (2-tailed)

a Based on negative ranks.

b Wilcoxon Signed Ranks Test

در مورد رابطه روستاها با شهر هشتگرد قبل و بعد از ایجاد شبکه جمع‌آوری شیر نتایج حاصل از آزمون رتبه علامت‌دار ویلکاکسون بر روی داده‌ها نشان می‌دهد که ضریب آلفای محاسبه شده کمتر از سطح آلفا ۵ درصد ($\text{Sig} = 0/00$) می‌باشد لذا می‌توان فرضیه H_0 را به نفع فرضیه H_1 رد نمود و پذیرفت که شکل‌گیری و گسترش شبکه تولید و جمع‌آوری شیر در افزایش و ارتقای پیوندها و روابط شهر و روستا در مقیاس محلی اثر گذار بوده است. نتایج حاصل از آزمون ویلکاکسون در مورد رابطه روستاها با مرکز استان یا شهر تبریز بیانگر آن است که ضریب آلفای محاسبه شده کمتر از سطح ۵ درصد ($\text{Sig} = 0/00$) می‌باشد بنابراین می‌توان فرضیه H_1 را منبئ بر تاثیرگذاری شبکه جمع‌آوری شیر بر افزایش پیوندهای شهر روستا در مقیاس منطقه‌ای را پذیرفت و فرضیه H_0 را رد نمود.

بحث و نتیجه گیری

ساختار اقتصادی ایران به گونه‌ای بوده است که بخش کشاورزی همواره جایگاه ویژه‌ای در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور داشته است. اگر کشاورزی بتواند غذای کافی و مورد نیاز کشور را تامین کند، منابع کمیاب تولید و از جمله ارز را می‌توان در جهت توسعه به کاربرد ولی اگر کشاورزی نتواند این وظیفه خطیر را ایفا کند، منابع و بویژه ارز کشور باید صرف واردات اجتناب ناپذیر مواد غذایی اساسی شود. در این صورت روند توسعه به کندی می‌گراید و توسعه نیافتگی مزمن استمرار می‌یابد (ترکمانی و شیروانیان، ۱۳۷۶، ص ۷).

مهم‌ترین راهبرد در سیاست‌های غذایی یک کشور، افزایش تولید و بهبود مستمر عرضه مواد غذایی می‌باشد که کاهش ضایعات و افزایش کارایی نظام عرضه غذا در کشور در گرو گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی و تحول مبانی علمی و فنی در زمینه تولید، جمع‌آوری، توزیع و مصرف مواد غذایی است که در این باره نقش صنعت به عنوان بازوی یاری دهنده بخش کشاورزی، انکارناپذیر است. نکته‌ای را که در این بین نایستی از نظر دور داشت، نقش بسیار حساس دامداری و فرآورده دامی در کنار محصولات زراعی و باغی و صنعتی می‌باشد که در اصل مکمل یکدیگر هستند و می‌توان با استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا در روستاها موجبات رونق بیشتر دامداری را فراهم آورد. شیر اولین ماده غذایی حاصل از نگهداری دام بوده که وارد چرخه غذایی انسان می‌شود. شیر حاوی بسیاری از مواد غذایی بویژه مواد معدنی و ویتامین‌ها است. در سالهای اخیر تلاش دولت‌ها برای افزایش مصرف سرانه محصولات لبنی بویژه شیر موجب شده است تا تقاضا برای این محصولات در کشور افزایش پیدا کند، به طوری که تولید شیر کشور از ۴۷۸ میلیون لیتر در سال ۱۳۸۰ به ۵۶۰ میلیون لیتر در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است. (صنایع شیر کشور، ۱۳۸۵). اگر چه افزایش تولید شیر نتیجه افزایش سرمایه‌گذاری در بنگاه‌های تولیدی و ساماندهی شرکت‌های بزرگ تولیدکننده محصولات لبنی است، تاثیر عوامل موثر بر تقاضای محصولات لبنی و شیر و درآمد بالاتر خانوارها در سالهای اخیر و تبلیغات صورت گرفته از سوی دولت و شرکت‌های تولید محصولات لبنی را نیز نباید از نظر دور داشت؛ اما باید توجه کرد که افزایش مصرف و تقاضای این محصولات در رفاه مصرف‌کنندگان و در نهایت رفاه جامعه اثر داشته است (شهبازی و دیگران، ۱۳۸۴، ص ۴۰). این موضوع مستلزم آگاهی تصمیم‌گیران بخش کشاورزی از نیازها و کمبود تغذیه‌ای جامعه است.

از سوی دیگر راهبردهای مناسب اصلاح روابط و تقویت پیوندهای روستایی-شهری و از آن طریق برقراری مناسبات بهتر بین تولیدکنندگان روستایی و بازارهای شهری می‌تواند به طور جدی کارساز باشد. در این ارتباط، برپایی زیر ساخت‌های مناسب بازاریابی که بتواند تولیدکنندگان روستایی را به بازارهای شهری پیوند دهد، می‌تواند نه تنها میزان تولید شیر را افزایش دهد، بلکه زمینه‌ساز افزایش سطح درآمد و ارتقاء سطح زندگی روستاییان گردد.

نتایج تحقیق بیانگر آن است که ایجاد زیر ساخت‌ها و امکانات برای جمع‌آوری، فرآوری و بازاریابی محصولات لبنی پیش‌نیاز اساسی برای توسعه فعالیت‌های لبنی می‌باشد. شبکه‌های ناحیه‌ای بر اساس جریان‌های مختلف جاری میان سکونتگاه‌های روستایی و کانون‌های شهری تعریف می‌شوند. این جریان‌ها شالوده اصلی پیوندهای روستایی-شهری به شمار می‌آیند و برحسب جریان عینی افراد، سرمایه، کالاها، اطلاعات، فناوری و مانند آن در بین نواحی روستایی و شهری تبیین می‌گردند (سعیدی و عزیزپور، ۱۳۸۳، ص ۱۹). لذا در راستای تنوع بخشی به درآمدهای حاصل از بخش کشاورزی، توجه به چگونگی تولیدات دامی بویژه فرآورده‌های شیر و محصولات این بخش، همراه با کاهش هزینه‌های تولید می‌تواند به افزایش درآمدها و سطح رفاه روستاییان و ایجاد اشتغال و تنوع شغلی و در نهایت به پایداری اقتصادی منجر شود. شهر هشتروند در حال حاضر به عنوان یک کانون مرکزی برای حوزه پیرامونی خود مطرح است. موقعیت مناسب و داشتن پسرکانه‌های زراعی مساعد و همچنین استقرار بعضی از خدمات در آن و عدم وجود خدمات اولیه در روستاهای پیرامونی روزبه روز بر میزان جمعیت و نقش مرکزیت آن افزوده است. انتخاب شهر هشتروند به عنوان مرکز شهرستان و به تبع آن تمرکز ادارات و سازمان‌های مختلف در آن نه تنها باعث گسترده‌تر شدن آن در سطح و افزایش هر چه بیشتر جمعیت آن شده، بلکه باعث تحت تاثیر قرار دادن روستاهای دور و نزدیک شهر و تاثیرپذیری بیشتر آنها از چشم اندازهای شهری گردیده است. در حال حاضر شهر هشتروند علاوه بر اینکه به عنوان کانونی جهت ارائه خدمات به حوزه پیرامونی مطرح می‌باشد، به عنوان مرکزی جهت جمع-آوری و انتقال فرآورده‌های کشاورزی و دامپروری مطرح است. به طوری که هنگام برداشت محصول، واسطه‌ها با ماشین به روستا‌های بخش مراجعه کرده و با خرید این فرآورده‌ها و جمع‌آوری آن در شهر هشتروند بدون هیچ گونه تغییر و تبدیلی بر روی آن به مراکز شهری بزرگتر از جمله تبریز انتقال می‌دهند. لذا شهر هشتروند نقش تولیدی خاصی ندارد و صرفاً به عنوان مرکزی جهت جمع‌آوری و انتقال مازاد محصولات کشاورزی و دامپروری مطرح است؛ بنابراین با توجه به آنچه که آمد، حیات اقتصادی-اجتماعی شهر هشتروند در گرو پیرامون آن است و هرگونه توسعه و تحول بدون در نظر گرفتن این حوزه پیرامونی معنی‌دار نخواهد بود. با این وصف برای ایجاد تعادل و ارتباط دو سویه بین شهر و روستا بدون سلطه یکی بر دیگری باید هرگونه برنامه‌ریزی با توجه به توان‌های منطقه و با در نظر گرفتن نحوه ارتباط این دو قطب (شهر و روستا) باشد. یکی از این مظاهر، روی‌آوری به تولید شیر در

واحدهای کوچک خانوادگی است. از خصوصیات بارز این گونه واحدها، علیرغم محدودیت فعالیت‌ها و کوچک بودن سطح تولید، اتصال آن‌ها به کانون‌های شهری است. تحولات ساختاری در نظام فعالیت دامداری متأثر از این شرایط، نظیر تغییر نوع دام، کاهش تعداد دام‌های کوچک و افزایش شمار دام‌های بزرگ، اصلاح نژاد دام، تغییر نظام بهره‌برداری سنتی، شکل‌گیری شبکه‌های جدید تولید و توزیع مواد لبنی و... سبب گردید تا نه تنها نقاط روستایی این ناحیه به شاخص‌های از توسعه روستایی مانند افزایش درآمد، افزایش و تنوع تولید و افزایش اشتغال دست یابند، بلکه دگرگونی‌هایی نیز در بافت و ساخت و همچنین دامنه روابط عملکردی- فضایی آن‌ها در سطح محلی و ناحیه- ای پدید آید. دامداری مبتنی بر تولید شیر، برخلاف سایر فعالیت‌های کشاورزی، به گونه‌ای منظم و در تمام طول سال برای خانوارهای روستایی درآمد تولید می‌کند. دامداری مبتنی بر تولید شیر در چنین شبکه‌ای، نیاز به تشکل‌ها و سازمان‌های محلی برای بازاریابی شیر و فراهم سازی بسیاری از نیازها و نهاده‌های اساسی به شمار می‌رود. ارتقاء سطح دامداری در این گونه شبکه‌ها نه تنها به تضمین فروش و درآمد تولیدکننده‌های کوچک خانوادگی کمک می‌رساند، بلکه باعث ارتقاء سطح بهداشت دام و جایگاه دامداری شده است.

لذا برای افزایش کارایی شبکه تولید و جمع‌آوری شیر در راستای توسعه روستایی و همچنین برای بالا بردن تولید شیر در مناطق روستایی توصیه می‌شود که شیر تولیدی خانوارهای روستایی به طور منظم در دو نوبت تحویل گرفته شود تا مانع از ترشیدگی شیر به خصوص در دامداری‌های سنتی شود که فاقد تجهیزات سرد کردن شیر هستند. بهای پرداختی به آنها نیز بایستی به طور منظم صورت گیرد تا انگیزه تولید در دامداران را افزایش دهد. در هر حال باتوجه به افزایش قیمت نهاده‌ها و خدمات‌مورد استفاده دامداری‌ها باید به مسئله پرداخت به موقع وجوه شیر به دامداری‌ها بیش از پیش بها داد.

منابع

- ۱- اصدقی سراسکانرود، زهرا (۱۳۸۹)، «بررسی کارایی مراکز جمع‌آوری و تولید شیر با تاکید بر تقویت پیوندهای روستایی-شهری»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی.
- ۲- ترکمانی، ج، شیروانیان، ع (۱۳۷۶)، «مقایسه توابع مرزی و آماری قطعی و تصادفی در تعیین کارایی فنی بهره-برداران کشاورزی»، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۱۹، صص ۱۵-۶.
- ۳- تقی زاده، ف (۱۳۸۳)، «نقش بازارهای محلی در پیوندهای روستا - شهری با تاکید بر تعاونی‌های منطقه‌ای»، رساله دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین.
- ۴- جهاد کشاورزی شهرستان هشترو، (۱۳۸۹)، *آمار ایستگاه‌ها و مراکز جمع‌آوری شیر و روستاهای تحت پوشش آنها*. هشترو، معاونت امور دام جهاد کشاورزی.
- ۵- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان آذربایجان شرقی (۱۳۸۵)، *شهرستان هشترو*.
- ۶- سعیدی، عباس؛ عزیزپور، فرهاد (۱۳۸۳)، «شبکه‌های ناحیه‌ای و توسعه محلی با تاکید بر پیوندهای روستایی شهری»، *نشریه جغرافیای ایران*، دوره جدید، شماره ۲، صص ۱۹-۳۶.
- ۷- شهبازی و همکاران (۱۳۸۴)، «برآورد رفاه از دست رفته ناشی از وجود انحصار در صنعت تولید شیر در ایران»، *مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره، صص ۵۳-۳۸.
- ۸- صنایع شیر کشور (۱۳۸۵)، «آمار میزان تولید سالانه شیر کل کشور».
- ۹- مرکز آمار ایران (۱۳۸۶)، «سرشماری عمومی نفوس و مسکن -۱۳۸۵»، *شناسنامه آبادیهای کشور*، شهرستان هشترو.
- ۱۰- مرکز آمار ایران (۱۳۸۲)، *سرشماری عمومی کشاورزی*، نتایج تفصیلی شهرستان هشترو.

11- Tacoli, C., (1998), "Rural-urban interactions: a guide to the literature", *Environment and urbanization*, , 10(1): 147-166